

Az Internet és a könyvtár*

A könyvtár, a könyvtárhasználók és az Internet kölcsönös kapcsolatának izgalmas és sokat vitatott kérdéseit boncolgatja a szerző. Az információhoz való szabad hozzáférés igénye további problémákat vet fel, amelyek az Internet kapcsán kerülnek előtérbe. Ezek közül az Internet és a könyvtár, helyesebben az elektronikus információhoz való hozzáférés és a könyvtár viszonyát feszegeti.

1. A téma aktualitása

A legutóbbi időkben egy valamit magára adó könyvtárfejlesztési terv vagy pályázat automatikusan tartalmazza az Internethez való hozzáférés biztosítását, mint egyik elérendő célt. Könyvtárba alig járó, de egyébként nagy tudományú jóakarók (időnként pályázatelbírálók) ilyenkor megnyugodva sóhajtanak fel; lám, támogatásukat nem adják hiába. A számítógép látványától rögtön feszengeni kezdők korral való haladásukat bizonyítandó nem mulasztják el udvariasan megérdeklődni: „és ugye nálatok van Internet?”, igenlő válasz hallatán meglegedettnek látszanak, mégse vagyunk annyira lemaradva a világtól.

Ha valaki némi iróniát érezne ki a fentebbi megállapításokból, most aztán igazán téved. Mert azok úgy igazak, ahogy vannak: nagyon fontos az Internet-hozzáférés biztosítása, nagyon jó, hogy az ilyen fejlesztést támogatják, s Internet tekintetében nem is vagyunk annyira lemaradva a világtól. Annyira nem, hogy szinte pontosan ugyanazon jelenségeket produkáljuk az Internet és a könyvtárak viszonyában, mint a világ általában. Ugyanis mi is sokat vitázunk, és lényegében mi is csak korlátozott hozzáférést biztosítunk (ha ez utóbbi nem mindig a vitáink, hanem inkább szerényebb infrastruktúránk következménye is).

2. Jog vagy privilégium, szabadság vagy korlátozás

A viták erőteljesebbek mind a fejlettebbnek aposztrofált féltekén, mind pedig kicsiny, de fejlődő országunkban. A vitázók nem minden esetben ellenfelek, ott is és itt is számosan azért szólalnak meg, mert egy viszonylag szabályozatlan területen szabályozási, mihez tartási szempontokkal akarnak valamiféle közmegegyezéshez hozzájárulni. A

nyugat-európai és amerikai viták attitűdje számunkra más jellegűnek tűnik, mint a hazaiaké. Az előbbieket sokkal inkább információpolitikai, emberi jogi problémákat feszegetnek, s bizonyos alapvető elvekben megegyezni látszanak. Az utóbbiak kiváltó oka is az információ szabadságában, az egyenlő esélyek biztosításának problémájában gyökerezik, azonban nálunk a vitákat hálózatfinanszírozási, hálózatfejlettségi és eszközellátottsági kérdések erősen színezik.

Minden hasonlat sántít, mégis mindenki él vele. Magunk sem vagyunk kivételek, amikor a hazai könyvtárak és az Internet (mint virtuális könyvtár) jelen viszonyát ahhoz a tradicionális viszonyhoz hasonlítjuk, amely nálunk könyvtár és információ(hordozó) között még ma is a legtöbb esetben a legjellemzőbb. A tradicionális könyvtár a maga zárt raktáraival, könyvtárosok által gondosan kiválogatott, ám minimális mennyiségű referenz- és olvasótermi állományával, jó színvonalon elkészített, de csak az információs forrás létezésének tényéről tájékoztató cédula- (vagy elektronikus) katalógusával jól felismerhető, különböző (néha politikai) okokból nem vitatott privilégiumokat alakított ki és éltetett, eleve esélykülönbségeket produkált. Bár magától értetődőnek tűnik, a későbbi hasonlítás érdekében hangsúlyozom, hogy az információhoz, az eredeti dokumentumhoz jutáshoz kiváló privilégiuma volt (és van) magának a könyvtárosnak. Ő volt az, aki a szolgálati használatú katalógusok, zárt raktárak és sokféle okból tiltott anyagrészek ellenére általában hozzáfért ahhoz, amihez éppen akart. Hozzáférése eredményét az általa megítélt mélységben és minőségben továbbította a tényleges felhasználóhoz, amit némi eufemizmussal nevezhetünk éppen referenzkönyvtárosi szelekciónak is. Ha visszaemlékezünk saját gyakorla-

* Az *Informatika a felsőoktatásban '96* és a *Networkshop '96* közös rendezvényén (Debrecen, 1996. augusztus 27–30.) elhangzott előadás alapján.

tunkra, beismerhetjük, hogy szakmai segítő-készségünk nem csupán a szolgálat önzetlenségén, hanem a tájékoztatás objektív, politikai vagy éppen szubjektív korlátain is múlt.

A szabadpolcos könyvtár, a mindenhez hozzáférés biztosítása (s ez utóbbihoz a megfelelő társadalmi berendezkedés kialakulása) kezdett oldani az információs kötöttségeken: a könyvtár megszüntette zárt gyűjteményeit, bepillantást engedett más könyvtárak gyűjteményébe, s ahol ez fizikailag lehetséges volt, minél több dokumentumot helyezett a felhasználó keze ügyébe. Az új, nem hagyományos hordozók tömegesebb információit szintén igyekezett teríteni a széles felhasználói körben, olykor a könyvtár fizikai falain kívülre is (OPAC, CD-ROM hálózatban stb.). Az információs, hozzáférési privilégiumok könyvtáros és felhasználó között csökkentek, azonban a felhasználói körben két csoport biztonsággal felismerhető volt. Az egyik az információs lehetőségeket (könyvtári vagy más, de főleg külföldi forrásokból) ismerők, az azokkal való élést követelők csoportja, belőlük „bennfentes” törzsközönség alakult ki. A másik csoport egyelőre a nagy többség, amelynek tömeges felvilágosítását a jelen könyvtára még elodázza, egyszerre jelentkező igényeik kielégítésének ugyanis sem tárgyi, sem személyi feltételei nincsenek meg.

A jó irányú fejlődésbe (az információ- és szakirodalom-hiányos nagy többségből egyre többen kerültek át a törzsközönségbe) egyszerre belelépett az Internet, hogy bizonyos értelemben a tradicionális könyvtár és felhasználó viszonyt hozza vissza. Ha ugyanis az Internetet virtuális világkönyvtárnak fogjuk fel (s felfogható így is), akkor e könyvtár „állományához” való hozzáférés jelenleg ugyanolyan privilégiumok kialakulását eredményezi, amelyek tűnőben voltak. Erősen érezhetővé válik a könyvtáros (information officer, navigator) privilégiuma, aki a megfelelő képességű terminál előtt ülve az Internet-használat teljes körű lehetőségével rendelkezik. Hát még a hálózatot használó, aki mai státusában szinte az Interneten él. Eközben a virtuális világkönyvtár az átlag könyvtári felhasználó számára lényegében nem használható. Ha könyvtárosi közvetítéssel használja, joggal merül fel a kérdés: az információs szabadsága sérül-e, vagy ellenkezőleg, többletet kap, hiszen gyorsabban és irányítottan juthat el oda, ahova eljutni akart, s csupán az volt a hátránya, hogy nem állhatott meg közben a tájat nézegetni, sem a csábító mellékutcaiba nem térhetett be.

3. Problémák és megoldási közelítések

Miután tűnődéseinkben eddig elérkeztünk, két kérdés vetődhet fel a problémát figyelemmel kísé-

rőben. Az egyik több szociológus egybehangzó állítása nyomán adódik. Ha ugyanis (szerintük) az ipari társadalmat felváltó információs társadalom társadalmi paradigmaváltásként manifesztálódik, vajon mennyiben jogos régi könyvtári tradíciókat hasonlítás alapul venni? Sőt: lehet-e az új információs és hálózati szolgáltatásokra már-már klasszikus könyvtári beidegzettségeket alkalmazni? A másik kérdés pedig (akár az elsőtől függetlenül, akár azzal összefüggésben): a könyvtáraknak az Internettel van-e problémájuk, vagy általában az újszerű elektronikus és hálózati információszolgáltatásokkal?

4. A fejlettebb külföld és az Internet

A paradigmaváltás nem jelenti a régi modell minden szabályának megszűntét. Ezt látszik igazolni az ALA (American Library Association) tanácsának ez év eleji ajánlása, amely az amerikai könyvtári törvénynek új interpretációját adja az elektronikus hozzáférésekkel kapcsolatosan. A régi modell változatlanul élő elemeként abból indul ki, hogy a kifejezés szabadsága mint az autonóm személyiség alapja a legegyszerűbb emberi jog, s ez feltételezi a szólásszabadságot és az információhoz jutás szabadságát. Régi gyakorlati tapasztalatok fogalmaztatják meg azokat az intéseket is, amelyek szerint bár az elektronikus információforrásokkal kapcsolatban különböző jogi és biztonsági problémák merülhetnek fel, sem ezek, sem pedig a könyvtárak, könyvtárosok, rendszergazdák által felállított indokolatlan korlátozások nem szolgálhatnak ürügyül ahhoz, hogy a könyvtár megtagadja a felhasználótól az információhoz való hozzáférés lehetőségét. Ugyancsak klasszikus szabály továbbélése, hogy sem a könyvtár, sem a könyvtáros tartalmi okokból, vagy netán a könyvtáros ellenkező magánvéleményének következtében nem tagadhatja meg az információforrásokhoz való hozzájutást. Megjelenik az egyenlő esély elvének hangsúlyozása is: az elektronikus információknak és szolgáltatásoknak minden könyvtárhasználó által egyformán, könnyen és méltányosan elérhetőnek kell lenniük.

Az ajánlás eddig felsorolt alapelemei első pillantásra azt a benyomást keltik, hogy a könyvtár akkor jár el helyesen, ha lényegében minden információforráshoz akadályok nélkül biztosítja az egyenlő hozzáférést a könyvtárat használó számára. Ilyenkor tanácsos visszaemlékezni az ajánlás bevezető megállapításaira. Ezek szerint minden könyvtárnak, amikor döntéseket hoz arról, hogy milyen módon kíván hozzáférést nyújtani az elektronikus információs forrásokhoz, figyelembe kell vennie küldetését, céljait, körülményeit, együttműködési kötelezettségeit, s az általa szolgált közös-

ség tagjainak szükségleteit. Ez a szemlélet, amelynek következménye a későbbi szövegrészben a korlátozások fogalom indokolatlan jelzővel való kiegészítése is, azt mutatja, hogy a könyvtárak joggal dönthetnek a felemlített indokok alapján az elektronikus információforrásokhoz hozzáférés generális kérdéseiben, s az indokolt korlátozásokat meg is tehetik.

Az ALA egyetlenegyszer sem említi az Internet szót, egyértelmű azonban, hogy ajánlásának megszületése nemcsak az Internetnek a terjedésével és fejlődésével, hanem a könyvtárak számára teremtett problémáival is szoros összefüggésben van.

Az amerikai és angol könyvtári, informatikai szakirodalom tanulmányozása arról győz meg, hogy az Internet által lehetővé tett információs és hálózati szolgáltatások és a könyvtár viszonyának problémái az ALA tanácsa által kibocsátott állásfoglalást kívánták meg, s főleg a közkönyvtárak számára szolgálnak figyelembe veendő útmutatással. Elsősorban e könyvtártípus kérdéseit exponálják a könyvtári és informatikai folyóiratok szakírói is. Néhány konkrétumot érdemes felemlíteni ezek közül. Az egyik írás azt ajánlja, hogy a könyvtárak viseljenek gondot arra, hogy az Internet-elérést lehetővé tevő nyilvános termináljaik számára sokal differenciáltabb keresési felületeket biztosítsanak. Egy másik arra figyelmeztet, hogy a telnet opció lehetőségének megadása megnöveli annak az esélyét, hogy a gyakorlatlan könyvtári felhasználó indokolatlanul jusson be védett, korlátozott felhasználhatóságú területekre. Vannak, akik arra hívják fel a figyelmet, hogy az elkövetkezendő tíz év alatt a könyvre orientált hagyományos könyvtár átadja a helyét az elektronikus könyvtárnak, az Internethez hozzáférés követelménye 2005-re minden egyes könyvtárhasználó által felmerül majd, miközben a könyvtáraknak nem lesz lehetőségük ennyi nyilvános terminált rendelkezésre bocsátani. Már felmerül egész lakóhelyi közösségek Internet-oktatásának könyvtári szükségessége, amely végül is a könyvtár és a felhasználó között interaktív kapcsolatot is engedélyező közösségi hálózat kialakításához vezet. Egyes közkönyvtárak telefonon hívható, ingyenes Internet-szolgáltatásként tervezik nyújtani a könyvtári adatbázisokat, akár több millió felhasználó számára. Két-három évvel ezelőtt még többen szóltak annak szükségességéről, hogy a könyvtáraknak az ingyenes vagy nagyon alacsony árú Internet-hozzáférést kell lobbyzniuk, ugyanis a könyvtárak kikerülésével az Internet értékei vesznének el. Egyes vélemények szerint az Internetnek, amely az USA-ban lényegében szövetségi támogatásból fejlődik, alapjául kell szolgálnia egy országos nyilvános számítástechnikai hálózatnak, amely minden amerikai számára az ingyenes információcse-

re lehetőségét adja meg. Természetesen nagy számban találkozunk könyvtári vonatkozásban is a pornográf, erőszakos elektronikus dokumentumokhoz való hozzáférés problémáival, a könyvtáros ilyen irányú ellenőrző tevékenységének szükségességével és ennek határaival is.

A vélemények között nem találunk olyat, amely arról akarna meggyőzni bárkit is, hogy ilyen vagy olyan okokból a könyvtárak biztosította Internet-hozzáférés elvileg helytelen, megoldása infrastrukturális okokból lehetetlen, vagy éppen felesleges luxus. Érdekes azonban, hogy míg az Internet-használat széles területéről, előnyeiről és hátrányairól nagyszámú véleménynyilvánítás található, egyelőre váratnak magukra azok a könyvtári szabályzatok, amelyek a könyvtári felhasználók számára tennék egyértelművé (a könyvtár szerinti) jogait és lehetőségeiket. A szabályozás szerint marad a gyakorlat, amelyet a nyugati könyvtárakat látogató magyar is megfigyelhet: gazdagabb könyvtárakban számítógépek sokaságát felvonultató különterem (cluster), ahol a felhasználó Interneten böngész, vagy éppen levelet ír, s ha fáradt, pasziánszozik; a kevésbé tehetősebbekben néhány dedikált terminál, amelyet (főleg közkönyvtár esetén) a tizenévesek állandóan lefoglalnak, s csak a legtrikább esetben látszik a monitoron az, hogy éppen valami szöveges információ lenne a hozzáférés eredménye.

Ha nincs szabályozás a felhasználót illetően, annál inkább van a könyvtáros tekintetében. Számára útmutatások és szabályok sora határozza meg a viszonyt az Internettel. A szabályozási alapelv elfogadható: a könyvtáros hivatali idejében munkakörének megfelelő arányban használhatja az Internetet, s veheti igénybe a szakmai tökéletesedéshez vezető továbbképzéseket is, miközben saját szabadidejében (elsősorban szintén szakmai épülésére) korlátlanul férhet hozzá az elektronikus szolgáltatásokhoz. Érthető a könyvtár azon törekvése is, hogy legalább saját munkatársai ne okozzanak hálózati galibákat, ne használják törvénytelen, illetve meg nem engedett célra a könyvtár által ingyen kínált hálózati lehetőségeket. A szabályzatok rendkívül részletesek, még azt is megadják, hogy a saját neve alatt levelező könyvtáros véleménye mely esetben tekinthető a könyvtár hivatalos állásfoglalásának, s mikor nem. (Ez különben néhány hazai eset nyomán nem is annyira tűnik szórászhasogatásnak.)

Mindezek után megkockáztatjuk azt a feltételezést, hogy a nyugati féltekén az Internet és a könyvtár, talán helyesebben az elektronikus információkhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés és a könyvtár viszonya az emberi jogok oldaláról megközelítve, finánciális összetevők által kevésbé befolyásolva rövidesen nyugvópontonra jut, bár részleteket érintő viták mindig is lesznek.

5. Mi magyarok és problémáink

A hazai fejlődésnek az a jellemzője, hogy az elektronikus hálózati szolgáltatásokat fizikailag lehetővé tevő hálózat egyetemi (akadémiai) fogantatású és rendeltetésű, a távolsági hálózati összeköttetéseket természetesen távközlési társaságok biztosítják, a finanszírozást az egyetemi-akadémiai szféra esetében állami források állják. Erre a hálózatra természetesen rákapcsolódnak az akadémiai szféra intézményei, köztük a felsőoktatási könyvtárak, s a látszat az, hogy ezen intézmények ennek következtében „ingyen” férhetnek hozzá az elektronikus információforrásokhoz, természetesen az Internet által (is) nyújtottakhoz. Az ingyen kérdéséről olyan szép vita alakult ki az újságokban, a rádióban és levelezőlistákon is, hogy ahhoz hozzátennivalóm igazán nincs annak érdekében, hogy azokat támogassam, akik szerint az akadémiai szféra a működést biztosító protokollok megalkotásától a hálózat tartalmi megtöltéséig olyan szellemi értékeket helyezett a hálózatba, amelyek ezerévi használati díj elengedésével sem rekompenzálhatók. Maradjunk a ténynél: aki a hálózaton van, az hozzáfér az Internethez, s aki akadémiai jelleggel, az „ingyen”. Számos hazai vita e helyzetből ered, s a vitapartnerek nemritkán azonos oldalak képviselői.

A viták Magyarországon is az Internet elterjedésével sűrűsödtek, bár lényegük általában az elektronikus információkhoz és szolgáltatásokhoz való hálózati hozzáférések körülményeit illeti. Nem véletlen azonban könyvtári nézőpontból az Internet hangsúlyozása, hiszen nálunk a problémák kiváltó oka az, hogy az Interneten meglévő minden lehetőség kétségkívül nem követeli a könyvtári hozzáférés biztosítását, ami viszont megköveteli, az (néhány kereskedelmi célú nagy adatbázis-szolgáltatás kivételével) jó minőségben és kellemes felületeken szinte kizárólag az Interneten érhető el.

A közelmúltban jelentős számban voltak hozzászólók a Katalist levelezőlista „könyvtár és Internet” vitájában, s az egyes könyvtárakon belül is megoszlanak látszanak a vélemények. Nézzünk meg néhány, a vitákat kiváltó alaphelyzetet. Először az akadémiai szférából. Az oktató, a kutató többnyire saját terminálján kommunikál a világgal, s (ha tudja) használja az Internetet, információt kutat, levelezik, ftp-zik, WWW-lapokat böngész. A hallgatók közül is egyre többen a hallgatói kabinetek számítógépein, vagy a kollégiumokban tehetik ugyanezt. Ugyanők, ha intézményük könyvtárába bemennek, jelenleg nemcsak a másik alapkörnyezetükben megszokott tevékenységeket nem folytathatják, hanem még azt sem, ami miatt tényleg érdemes volt a könyvtárba jönni, nem használhat-

ják az Internetet tömegesen úgy, hogy közben könyvtári, információs jellegű képzést, segítséget kapnának éppen az információs bázisok használatában. Miért van ez így? Az ok nem elvi, ám kezdi felvenni az elvi megfogalmazottság látszatát. A kiindulópont rettentően egyszerű: az integrált automatizált rendszerre áttért könyvtár sem a most már számítógépen dolgozni kényszerülő munkatársat, sem pedig a cédulakatalógus helyett az OPAC-ot nyüvő felhasználót nem képes kellő számú terminállal ellátni, illetve nem tudja a tömeges felhasználáshoz a megfelelő sávszélességet garantálni. Márpedig a könyvtár azon fixa ideáját, hogy elsősorban saját állományáról kell tudnia tájékoztatni, sokáig nem lehet megszüntetni. E (financiális okokból előidézett) helyzetben az Internetet (is) használó mások elől teret és időt elvevő kártékony rovarként tűnik fel. Mellőzve most olyan eldönthetetlen kérdéseket, hogy vajon mi az elsődleges, egy bugyutának lehetőséget adni, hogy egyetemi alapjegyzete raktári számát megtalálja, vagy egy zseninek bepillantást adni az Internet valamely adatbázisába, ahol egy tanulmány cím ihleti később Nobel-díjas felfedezésre, az Interneten szörfözgetni akaró praktikusan tényleg zavaró tényezőnek tűnik. Ezt erősítheti pl. egy ellenkező kiindulási feltételezés: tegyük fel, hogy az OPAC-ban az egyetemi jegyzetet kereső a zseni, az Internetet pedig egy bugyuta nyaggatja azon eredménnyel, hogy végül mindenhol beragad.

Ugyanakkor ez az alaphelyzet meg is fordítható: az oktatónak, kutatónak és hallgatónak, akinek naponta sok-sok órában saját lehetősége van levelezni, ftp-zni, miért a könyvtárban kellene ezt, mint alapvető emberi jogot biztosítani? De újra megtekerhetjük: ha viszont az Internet információs forrásait használhatja, hogy van az, hogy a könyvtárban egyes esetekben pl. kiegészítőnek is felfogható tevékenységet (pl. ftp-zés, találatok e-mail átküldése s ezek tanulmányozása) szigorúan nem folytathat?

A következő bonyodalom okozója az akadémiai szféra könyvtárainak nemcsak egyetemi, akadémiai használója, ám nyilvános könyvtárként joggal és kötelezően fogadott használója is. Rá nem vonatkozik az ingyenesség, tehát fizessen, ha a könyvtár használóinak Internet-elérést is biztosít? Mennyit, kinek és miért? Ő is adófizető, ám ha erre tekintettel ingyenes számára is a szolgáltatás, ausztráliai nagynénikéjével nem a könyvtárból fog-e levelezni, vagy hogy még szörnyűbb gyanúsítással éljünk: napi többórát használat nélkül nem gyűjt-e magának olyan anyagokat, amelyekből később majd saját CD-jén kereskedelmi forgalomban terjesztett önálló produktumot csinál?

Folytathatjuk. Mit szól mindehhez a magán-szektor kis Internet-kávéháza, ahol a könyvtári ingyenesség hiányában előbbi felhasználónk a tulajdonosnak befizetett pénzekért tudja csak mind a magasröptű tudományos tájékoztatást, mind a hasznosabb kereskedelmi lehetőségeket eredményező kutakodást véghezvinni?

Következik a nem akadémiai szférába tartozó könyvtárak ügye, ami azonban egyszerűbb is lehet, mint az előbbieké. Itt ugyanis a közösség jobban és demokratikusabban döntheti el, hogy milyen szolgáltatásokat finanszíroz a saját pénzéből. Az állami finanszírozású országos könyvtárak sincsenek túl bonyolult helyzetben, követniük kellene ugyanis azt a nyugati példát, amely szerint azon könyvtárakban, amelyek fenntartása legnagyobbbrészt állami költségvetési forrásból történik, a nyilvános szolgáltatások ingyenesek. Itt a könyvtárak tudnak dönteni, mit vesznek meg, s mit szolgáltatnak, s ha az Internet-hozzáférés kiadást jelent, eldönthető, hogy a kiadás megéri-e vagy sem, s milyen arányban terhelhető miatta a felhasználó. Számos részletkérdésben problémáik azonban azonosak lesznek az akadémiai terület könyvtárai által jelzettekkel.

A könyvtár és Internet kérdésében is megfigyelhetők szélsőségesen eltérő álláspontok hazai könyvtári berkekben. Az egyik a szuperliberális, amely az Internetet és összes kapcsolódó szolgáltatását, úgy, ahogy van, a könyvtárba betérő bármely felhasználónak korlátlan időtartamban biztosítaná, mert az egyén alapvető jogai csak így nem sérülnek. A másik a szuperkonzervatív, amely az Internetet kitiltaná a könyvtárból.

6. Az átmenet időszaka és az átmeneti megoldások

Véleményünk szerint a megoldás keresésének elvi oldalról kell kiindulnia, azonban a realitások teljes figyelembevételével. A magunk részéről megfontolásnak ajánljuk azt az elvi megközelítést, amely szerint az Internet nem csupán tartalom, hanem technikai realitás is, ám a kettő elválaszthatatlan. Tartalmi szempontból az Internet nem virtuális világgönyvtár, hanem annál több. A virtuális világgönyvtár használatához, amely vitathatatlanul könyvtári feladat, kétségkívül az Internethez kell hozzáférést biztosítani a könyvtárban. De nem kell ahhoz a „többhöz”, ami a világgönyvtári jelleg felül jellemzi. Ugyancsak nem szükséges az adott könyvtár küldetéséhez, céljához és körülményeihez nem elengedhetetlen „világgönyvtári” összevökhöz való hozzáférés biztosítása sem, főleg addig, amíg az infrastrukturális háttér gyenge.

Alapelv tehát a könyvtárhasználók információ iránti jogainak teljes elismerése, s a könyvtár lehetőségei szerinti mértékben e joggal való élés biztosítása. Ezen alapelv alapján, a könyvtár mindenkori eszköz- (és általában pénzügyi) lehetőségeihez alkalmazkodva, az adott könyvtár döntsön az Internet olyan információforrásainak használhatóságáról, amelyekhez a hozzáférést rendszeresen, jó minőségben és a könyvtár használói számára korlátozás nélkül tudja biztosítani. Ennek technikai feltételei adottak, s a feladat a könyvtári tájékoztató, hálózatot használó informatikusok számára is csábító, új és minél hasznosabb utakat kijelölve, biztonságos és értékes információforrásokat tárni a használó elé.

Természetesen felmerülnek más megoldási javaslatok is. Ezek közös jellemzője, hogy az Internet teljes hozzáférése biztosításának alapelvéből indulnak ki (így vitán felül nem sérül a szabadságjogok és az egyenlőség elve), ám a jelen technikai, pénzügyi feltételek következtében a felhasználót más oldalról többszörösen is korlátoznák. Ilyen korlátok a maximum 10 vagy 15 perces egyénekenkénti használat, a prioritások bevezetése (a közvetlen könyvtári tájékozódás prioritása az Internet-tájékozódással szemben), a kapcsolódó szolgáltatások holt időben (amikor éppen senki más nem használja az adott számítógépet) való engedélyezése, kisszámú dedikált terminál rendelkezésre bocsátása stb.

Az információs forrásokhoz és hálózati szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű könyvtári hozzáférés alapelvének beteljesülése akkor következhet be, ha az adott könyvtár eléri azt az infrastrukturális fejlettséget, amikor felhasználói számára kellő számú, az elektronikus világ minden zugához elvezető közparkot tud rendelkezésre bocsátani, és a hálózati költségek finanszírozása sem lesz probléma. Ebben az esetben az ALA azon ajánlása már Magyarországon is figyelembe vehető lenne, miszerint korántsem ugyanaz a globális információforrásokhoz való hozzáférés biztosítása, mint pl. a dokumentumok közötti válogatás, s az elektronikus információk pontossága és eredetisége számos speciális problémát vethet fel. Ennek következtében egy elektronikus úton lekért anyag tartalma esetleg nem fog megfelelni a könyvtár gyűjtőkörének, válogatási elveinek. De még ebben az esetben is a felhasználóra kell bízni, hogy a maga számára mit tart megfelelőnek.

Ettől még kissé távol vagyunk, s a mai helyzetet átmenetnek tekintve, nem is vagyunk képesek alkalmazására. Arra azonban igen, hogy már a jelenben az optimális megoldás irányába mozduljunk el az elvek és a gyakorlat közelítésével.

Irodalom

- (A könyvtár és az Internet) Drótos László, Horváth Péter, Kokas Károly, Farkas Éva, Bakonyi Géza, Zimányi Magdolna, Rónai Iván megjegyzései, vitái, hozzászólásai. = Katalist levelezőlista
- ANTHES, G. H.: Telnat users warned of hazards: if public access isn't secure, users could break into restricted areas. = *Computerworld*, 29. köt. 43. sz. 1995. p. 70.
- BERRY, J. N.: Policy, politics, and the Internet: a political problem that calls for reason, not rhetoric. = *Library Journal*, 121. köt. 6. sz. 1996. p. 6.
- CISLER, S.: Promoting the Internet in your library. = *Library Journal*, 120. köt. 11. sz. 1995. p. 26-27.
- CISLER, S.: Spicing up the public access menu (libraries' public access stations). = *Library Journal*, 121. köt. 1. sz. 1996. p. 28-29.
- Fair Use in the Electronic Age: Serving the Public Interest. Ford. Drótos László. Forrás: MEK (Magyar Elektronikus Könyvtár)
- Internet Policies of the Library of Congress. Forrás: <http://lcweb.loc.gov>

- LAGO, K. N.: The Internet and the public library: practical and political realities. = *Computers in Libraries*, 13. köt. 9. sz. 1993. p. 65-71.
- MITCHELL, M.: The National Information Infrastructure: implications for libraries. = *Computers in Libraries*, 13. köt. 10. sz. 1993. p. 53-57.
- MORGENSTERN, D.: Maryland to offer free hookup to the Internet. = *MacWEEK*, 8. köt. 28. sz. 1994. p. 12.
- New Interpretation of the Library Bill of Rights on Electronic Access. Ford. Drótos László. Forrás: MEK (Magyar Elektronikus Könyvtár)
- Queens Borough Public Library. Internet Policy. Forrás: <http://www.intac.com/kgs/freedom/qpo1.html>
- QUINT, B.: The end of an era. = *Wilson Library Bulletin*, 69. köt. 6. sz. 1995. p. 57-58.
- RATZAN, L.: Academic power. = *Wilson Library Bulletin*, 69. köt. 1. sz. 1994. p. 72-75.
- SAUNDERS, L.: Internet librarian. = *Computers in Libraries*, 15. köt. 8. sz. 1995. p. 37.
- TENOPIR, C.: Internet issues in reference. = *Library Journal*, 120. köt. 16. sz. 1995. p. 28-29.

Beérkezett: 1996. VII. 25-én.

SwetsNet – új elektronikus folyóirat-szolgáltatás

A Swets folyóirat-előfizetési ügynökség most induló szolgáltatása, a *SwetsNet* jelentős lépés a teljes szövegű elektronikus folyóiratok terjesztésében.

A SwetsNet a könyvtáraknak és a tudományos kutatóknak az elektronikus folyóiratok széles skálájához nyújt egyszerű rendelési és hozzáférési lehetőséget. A teljes szöveg az Interneten keresztül érhető el.

A könyvtárosok, miközben olvasóiknak teljes körű szolgáltatást szeretnének nyújtani az elektronikus folyóiratok egyre növekvő köréből, számos adminisztratív és hozzáférési problémába ütköznek. Ilyen például annak felderítése, hogy egyáltalán mi érhető el; a jelszó és jogosultság adminisztrációja; a beszerzési döntések; a hozzáférés megszervezése. A SwetsNetet úgy fejlesztették ki, hogy segítsen ezekben a kérdésekben.

A SwetsNet szolgáltatásai:

- a szolgálat keretében elérhető elektronikus folyóiratok központi katalógusa;
- egyszerűsített eljárás a jelszó kezelésében;
- keresés vagy csak az előfizetett folyóiratokban, vagy a szolgálat nyújtotta valamennyiben;
- keresés a tartalomjegyzékekben, a bibliográfiai leírásban, és ahol van, a referátumban;
- egyes folyóiratok tartalmának böngészése;
- a cikkek teljes szövegének megjelenítése a képernyőn;
- rendszeres tájékoztatás a használatról;

- SwetsNet menedzsment funkció a könyvtárak részére;
- a szolgálatról szóló tájékoztatás, a használat támogatása;
- a jövőben egyes cikkekhez „akkor fizess, amikor használsz” hozzáférés;
- kapcsolat a Swets nyomtatott folyóiratok előfizetésével foglalkozó szolgálatával.

A kereső képernyők, a tartalomjegyzékek és a bibliográfiai információ HTML formátumban vannak, a teljes szöveg PDF formátumban jelenik meg, vagy megegyezés szerint egyéb formátumban. A rendszerhez csak az erre jogosult felhasználók férhetnek hozzá úgy, hogy vagy előfizetnek bizonyos folyóiratokra, vagy licencmegállapodást kötnek; az ellenőrzéshez a rendszer jelszót és IP-számot használ.

A kiadóknak abból származik előnyük, ha folyóirataikat felveszik a SwetsNet-katalógusba, és tartalomjegyzékeiket az adatbázisba. A SwetsNet lehetőséget ad a kiadóknak arra, hogy egyszerűsítsék előfizetőik számára az elektronikus hozzáférést és a rendelést. Azok a kiadók, amelyek elektronikus folyóirat-kiadást terveznek, a SwetsNetet Internet kiadó szolgáltatásként vehetik igénybe.

/Swets-sajtóközlemény, 1996. október 15./

(V. P. É.)